

Moholy-Nagy László levelei Babits Mihályhoz

Figyelmes érdeklődéssel olvastam még kéziratban — a TISZATÁJ 1971-es novemberi számában örömmel ismét — Péter László kitűnő és gazdag tanulmányát Moholy-Nagy László pályakezdéséről, Szegeden töltött diákéveiről. A tanulmány írójának feltétlenül igazsága van, amikor munkájával a világhírű magyar művész ifjúságának, indulásának kutatására ösztönöz, elének tárva „kölyökkutya korának” érdekes adatait.

A megjelent és reprodukciókkal teljes írás különnyomatával szinte egyidőben érkezett dr. Gál István, az egykori és nagyszerű APOLLO főszerkesztőjének levele: az Országos Széchényi Könyvtár kéziratárának 1952-es szerzeményű Babits-hagyatékában olyan levelekre bukkant, melyeket a tűzvédelmi állásokban, majd sebesült-kórházban, utóbb Budapesten időző Moholy-Nagy írt. Ugyancsak Gál István küldte el a lapok fotómásolatát — köszönet értük ezúton is —; a kézírás és a rajzok stílusa, az aláírás és a tábori postaszámok kétségtelenné teszik, hogy ezek az egykori szegedi diák küldeményei az egykori szegedi tanárhoz.

Babits 1906 őszétől tanít a szegedi főrealiskola felsős osztályaiban, ő a felsős ifjúsági könyvtár irányítója is. „... október elején kineveztek a szegedi állami főrealiskolához a magyarnak és a latinnak (mint rendkívüli tárgynak) tanárává...” — írja október 27-én kelt levelében Máramaroszigetre Juhász Gyulának.

Az ez időben 11—12 esztendőes Weisz László (Moholy-Nagy eredeti neve ez) a főgimnáziumba, a mai Radnóti Miklós Gimnáziumba jár. Itt töltött éveiről, barátairól és tanáraitól, iskolai pályafutásáról Péter László bőséggel ír. A „nagy gazdaságot elkártyázó és Amerikába menekült apa” (Sibyl Moholy-Nagy) helyett a család dolgában segítő, a kisfiú taníttatását vállaló nagybácsi, dr. Nagy Gusztáv ügyvéd, a sikergazdag szegedi jogász, az osztrákgyűlöllő agglegény és. világfi nyilván ismerte Babitsot, unokaöccsének későbbi levelezése ezen a szálon is eredhetett. Dr. Nagynak kitűnő, magyar, francia és német nyelvű könyvtára volt, korának jelentős szellemeivel levelezett. Bizonytal feltehető, hogy hamarosan kapcsolatba került a városban tanárkódó, a Szeged és Vidéke című lapban fordításaival, színházi kritikáival és más írásaival jelentkező Babitscsal. Az ismeretségben közrejátszhatott a „társaság” szatymazi kirándulásainak kedvelt szokása is. Babits második szegedi albréletében (leveleiből tudjuk) kiváltképp kedves és köztiszteletben álló, közismert szegedi családnál lakott: *Schmidtéknél*, a Vitéz utca 16. szám alatt. *Éder Zoltán* idéz néhány egykori Babits-tanítvány leveléből (Babits a katedrán. Bp. 1966. Szépirodalmi Kiadó), tudunk a költő-tanár eleven kapcsolatáról az ifjúsággal. Hasonlóképpen arról, hogy a diákok hamarost felfedezték a költőt, olvasták verseit és cikkeit, mutogatták egymásnak a helyi lap példányait: a tanár úr dolgaival.

Így tehetett a gimnazista kisdíák, Weisz László is, akinek az első öt tanévben osztályfőnöke és magyartanára Horváth János volt (Péter adata). Érzékeny, lírai természete mellett a kisdíák első irodalmi ösztönzést nyilván a tanáratól kapott. Különösképpen csodálattal és szeretettel nézhetett tehát a felnőtt és „befutott” költőkre: Babitsra és az 1907 októberétől ismét Szegeden tartózkodó Juhász Gyulára. Moholy-Nagy „csendes és különös gyerek volt, lelkes tanuló és nagy álmodozó...” Elmélyült szeretettel vonzódott elhagyottan és szegényülten visszavonult édesanyjához. Gyermekkor naplójából („... a lelkem tudja, hogy eljön majd az idő, amikor nevem az egész világ előtt ismert lesz...”) Sibyl Moholy-Nagy idéz néhány megkapó részletet férjéről írt monográfiájában (Moholy-Nagy. Experiment in Totality. Massachusetts Institute of Technology; Cambridge, London. 1969. Second Edition). A későbbi versekből is (angol fordításban), melyek a fiatal Lengyel József és mások egykori lírájára emlékeztetnek; szerelmekről szólnak és szerelmekhez íródnak, transzcendens élményekről és érzésekről, és amelyekben a jóval későbbi feleség szerint hősünk „versenyre kelt az expresszionista Adyval...” (!). Sibyl Moholy-Nagy szerint a kisdíák édesanyjának szándékozott örömet szerezni eredményeivel és nagy-

ratőr terveivel. A korszak magyar történetére, így férje gyermek- és ifjúkorára vonatkozó adatai a monografusnak erősen hézagosak, megbízhatatlanok, célzatosak és pontatlanok. De abban bizonytalannal igazat kell adnunk neki, hogy a kisdíjak sokat gondolt a családi becsület helyreállítására, elégtételre, a tékozló apa által rájuk mért szégyen feledtetésére.

Az álmodozóra különös hatást tehetett tehát nagybátyja mellett néhány kultúrált tanár, így a két szegedi költőhíresség is. Péter László elemzi a már kiállító Moholy-Nagy és Juhász későbbi kapcsolatát, a költő gyűjteményes prózai kötetének kiadásával ismertté váltak „Moholiról” írt cikkei, bökverse is.

Babits és az 1913-ban jelesen érettségizett szegedi diák első érdemes találkozása feltevésünk szerint inkább már Pesten eshetett: a fiatal joghallgató (a Galilei kör tagja) és a tisztviselőtelepi gimnáziumban tanító, a VIII., Reviczky utca 7. szám alatt lakó költő között. Ismeretesek Moholy-Nagy írói ambíciói és kísérletei, Péter László felsorolja megjelent munkáit a későbbi jó barát, *Hevesy Iván* JELENKOR-ában (1917–18).

Az írói pályáról ábrándozó kényszerjogász bizonytalannal felkeresi a gyermekkorára óta tisztelt és feltehetően ismert Babitsot. A költő lakáscímére az utóbbi levelek tanúsága szerint kitűnően emlékezik. De a szokatlan hangú szabad versek nem nyerhették meg a klasszikum ízeit inkább kedvelő poéta tetszését, hiszen akkor segítségére lenne az ifjú pályatársnak. De Nagy László a Babits révén megközelíthető folyóiratokban nem jelentkezett.

Az édesanyja kívánására kezdett (utóbb be is fejezett) jogi tanulmányoknak, ugyanígy a költői ábrándoknak véget vet a világháború. Moholy-Nagy hamarosan a tüzérségnél járja végig az érettségizettek háborús katonai számarlétráját, ugyanígy az oroszországi harcművészek pokkait. „Két év frontszolgálat után hófehér csik osztotta ketté fekete haját, de túlélte. Később, 1916-ban egy csatában egész útege megsemmisült, egyedül ő menekült meg: kitört hüvelykujjal és a gyorsan terjedő fertőzéssel, amely hónapokig egy katonai kórházba kényszerítette...” — írja Sibyl MN, nyilván férje egykori elbeszélései nyomán. De talán összekeveri az emlékek időrendjét és a világháború frontjait: szerinte a sebesülés az Isonzo mentén esett. A mi tudomásunk és olvasmányaink szerint ez Oroszországban történt, a tüdőfertőzés ugyanitt. De a következőkben Mrs. Moholy-Nagynak bizonytalannal igazga van: „...a négy véres esztendőben Moholy komoly emberré lett. Ritkán beszélt élményeiről, és a háborúra mély gyűlölettel emlékezett: az emberi kultúra és civilizáció megcsúfolását látta benne...”

A frontszolgálat és a betegség ideje hozza a költőaspiráns hadapród grafikai elmélyülését; a folyamatról maga számolt be Németh Antal kérdéseire 1924-ben; a feleletekből Péter László is idéz: „A háborúban színes krétavázlatokat csináltam. Többnyire levelezőlapokra. Egy barátom, akinek néhányat üdvözlétképp küldöttem, el volt tőlük ragadtatva. A dicséret jólesett. Az eddig időtöltésül szolgáló rajzolgatás rendszeresebbé vált. Ahogy sebesültem hazakerültem, föladtam irodalmi terveimet. Egy akt-szabadiskolába jártam föl esténként, napközben meg lázasan rajzoltam: tájat, figurát, arcképet. A MA rendszeres kiállításai és mindenképpen elhatároló szellemi mozgalma lett munkám értéke. Uitz-cal, Nemes Lampérth-tal folytatott viták, beszélgetések tisztáztak tévedéseket, egészítették félgondolatokat. Ebben az időben minden pénzemet reprodukciós könyvekre költöttem, és folyton képeket tanulmányoztam. Régieket, újakat, amik kezem és szemem ügyébe kerültek...”

A hosszú idézet éppen a Babitshoz írt levelek idejét írja le, 1917 táján kristályosodott tehát Moholy-Nagy grafikai munkásságában a „látvány filozófiája”, melyet később ő maga elemez, mondatait Sibyl MN idézi: „... Van Gogh tiszta rajzainak analitikus természete azt a szándékot sugallta, hogy megkísérleljem a három dimenziós kifejezést. A próbálkozásban segédvonalakat alkalmaztam olyan helyeken is, ahol rendszerint nem használnak ilyeneket. Az eredmény egy különleges térbeli minőség komplikált hálózata lett, amely már új helyzetekre is alkalmazható. Felfigyeltem arra, hogy a kísérlet hangulati, érzelmi minőséget vitt a rajzokba, mindez tel-

jesen szándékolatlan és váratlan volt. Erről előzőleg egyáltalán nem volt tudomásom. Az 'én vonalaimmal' próbáltam elemezni a testeket, arcokat, tájakat, de az eredmény kicsúszott a kezemből. A rajzok, a vonalak ritmikus, artikulált hálózatot kaptak, nem annyira a tárgyakat mutatva, mint inkább az általuk kelt belső izgalmat..."

Bár a Babbitshoz küldötteket nem, de ilyen megoldásúaknak véljük a Magyar Nemzeti Galéria grafikai osztályának birtokában levő, szeszélyes körökből fondorodó Moholy-Nagy-rajzokat, és hasonlóképpen a Péter László által reprodukált Önarcképet; bennük az expresszionizmus egyéni és sajátos változatát figyelhetjük, mint a konstruktivista kompozíciók előtti akvarelleken, olajképeken. A levelezőlapok mellett örömmel forgatnánk Moholy-Nagy 1916–19-es „noteszkönyvét”, amely ha megvan, nyilván a nemrégiben meghalt feleség-monografus hagyatékában (New York) található. Megrendülten értesültünk Moholy-Nagy kollégájától, a szintúgy világhírű magyar pályatárstól, *Kepes Györgytől*, a Massachusetts Institute of Technology tanácskezesítő professzorától, hogy pár hónap múlva meghalt Moholy-Nagy lánya is.

*

A Babbitshoz küldött levelek kommentárt alig igényelnek, szinte önmagukat ismeretlik. Az elébb leírtak jó része Péter László adatait egészíti, tanulmányának ismeretét feltételezi. A katona és a költő kapcsolata valóságos, a levelek új életadattal kevéssel szolgálnak, de Moholy-Nagy ragaszkodásának példás és perdöntő bizonyítékai. A levelezőlapok sorát — melyek megőrzése pedig Babbit szerzetét és elismerését bizonyíthatja — a frontról kezdi, majd székesfehérvári lábadozásában folytatja tovább. Meggondolandó a feleség adata, aki az Isonzo menti hegyeket emlegeti: így Moholy-Nagy talán az olasz harctéren is tartózkodhatott. De mindenképpen később, 1917 végén, 1918 elején. Az egykori táborig postaszámok „topográfiaja” bizonyosan segítene az adatok azonosításában.

A kapcsolat baráti voltára a rajzok karikírozó hajlama, az 1918. április 3-án kelt rajzos híradás „Westend” felirata utal. Az utóbbi levelet aláírta a szegedi jó barát: Bach Artúr és Moholy-Nagy első szerkesztője (később művészetkritikusa), Hevesy Iván is. Sajnos, erről a „civil” levélről (melyen a „Táborig” szót két ízben is áthúzta a feladó) a bélyegek a bélyegző nyomatával együtt eltűntek, a feladás helye kibogozhatatlannak látszik. De miért írt volna levelet — mondjuk — Budáról Pestre („Westend”)? A Péter László által is említett „öszöntző jóbarát” eszerint Bach Artúr lehetett, mellette Hevesy Iván. 1918 nyarán hősrünk ismét Budapesten tartózkodott (talán az őszi kiállítását készítette elő, esetleg szabadsága volt), erre a július elején kelt levél (Bach Artúrhoz, Péter idézi) utal, melyben Uitznál tett látogatását írja le.

A Babbitshoz küldött utolsó levél egy kéziratcsomag kísérője lehetett, Moholy-Nagy az időközben Budapestre (I., Mészáros u. 12. I. em. 2.) költözött édesanyja címéről adta fel. A versek sorsáról, sajnos, nem tudunk; Babbit talán átadta valamelyik folyóiratnak vagy visszajuttatta a feladónak. Ha nem így tesz, megőrizte volna a kéziratlapokat a levél tartozékaként.

Talán az elképzelhető csalódás, a két forradalom eseményei, Moholy-Nagy mégiscsak megérkező festői sikere, majd emigrációja szakítja meg a levelezést. A Nemzeti Szalon 1918 őszi Moholy-Nagy-tárlata, az ez időben festett képek és akvarellek, a grafikai lapok azt igazolják, hogy alkotójuk véglegesen a képzőművészetet választotta, a művek biztosították később a művész „megélhetését” is. Néhány korai alkotást utóbb a Múcsarnok 1970-es „XX. századi magyar származású művészek külföldön” kiállítás nagytermében láthattunk, ezek egybehangzóan a választás helyességéről, teljes művészi odaadásról tanúskodtak.

És ezt igazolta Moholy-Nagy László további pályája is.

BODRI FERENC

LEVELEK

1

Nagyságos Babits Mihály úrnak,
Budapest VIII.
Reviczky utca

Tábori postahivatal 105.
917. jan. 10.

1917. I. 9.

A nagy hóból, ködből, csöndeskés télből küldöm kedves Tanár Úrnak legmélyebb tiszteletemet.

Nagy László

Nagy László zászlós
FBMt 1/32. Táb. p. 105.

(a hátoldalon nyomtatott rajz egy háborús téli tanyáról)

2

Nagyságos Babits Mihály úrnak
Budapest VIII.
Reviczky utca 7.

Székesfehérvár
918. jan. 23.

a lap üres oldalán egy kávéházi zenekar ízesen gunyoros rajza; kézírással:

Hungária
Székesfehérvár
1918. I. 23.

a címzés oldalán: Mély tisztelettel

Nagy László

3

Nagyságos Babits Mihály úrnak
Budapest VIII.
Reviczky u. 7.

Székesfehérvár
918. jan. 23.

a lap üres oldalán asztalnál ülő társaság rajza; kézírással:

Hungária
Székesfehérvár
1918. I. 23.

4

Nagyságos Babits Mihály
tanár úrnak
Budapest
Tisztviselő telepi főgimn.

Tábori postahivatal 105.
918. febr. 18.

Nagy László Kdtasp.
Feldhaubitzreg. 32. Bt. 2.

Mélyen tisztelt Tanár Úr,

Pár napja, hogy kinn vagyok s már melegség tölt el, ha haza Pestre gondolhatok, s

ilyenkor az írás örvendeztet meg nagyon. Talán Tanár Úr sem fogja rossz néven venni, ha néha-néha fölkeresem soraimmal.
Dolgom különben elsőrangú, tisztjeink rendkívül kedves, intelligens emberek.
Most még kihozatok egypár könyvet s aztán egészen otthon leszek.

Nagy László

5

Nagyságos
Babits Mihály
tanár úrnak
Budapest VIII.
Reviczky utca 7. III.

a bélyegző nyomata a bélye-
gekkel együtt letépvé

az üres oldalon egy asztalra támaszkodó, a szemlélőnek háttal ülő, kalapos férfi rajza kézirással:

1918 IV/3
Westend

Nagy László
Hevesi Iván
Bach Artur

6

Nagys.
Babits Mihály
író úrnak
Budapest VIII
Reviczky u. 7. III.

Tábori postahivatal 649
918. okt. 27.

Nagy hdgy 5/80
Ukrain-Krankenzug
Bpest, I, Mészáros u. 12.

a hátoldalon rajz: katonazubbonyos
férfi a szemlélőnek háttal ül,
kissé gunyoros „kroki”, kézirással:

1918 X/26

Mély tisztelettel
Nagy László

Kedves Tanár Úr,

hogy valamiképen biztosítsam megélhetésemet (mert a festésből egyelőre nem tudnék megélni) újságíró lettem. Így kerül sor ismét arra, hogy verseimmel is próbálkozzam.

Nagyon kérem, Kedves Tanár uramat, fogadja őket szeretettel,

Mély tisztelettel

Bpest, 1918 dec. 18.

I., Mészáros u. 12. F/2.

Moholy Nagy László

7

(levélpapíron, a boríték hiányzik)

Kedves Tanár Úr,

hogy valamiképen biztosítsam megélhetésemet (mert a festésből egyelőre nem tudnék megélni) újságíró lettem. Így kerül sor ismét arra, hogy verseimmel is próbálkozzam.

Nagyon kérem, Kedves Tanár uramat, fogadja őket szeretettel.

Mély tisztelettel

Moholy Nagy László

Bpest, 1918 dec. 18.

I., Mészáros u. 12. 1/2.